

O B S A H

Dočasné vyrovnávacie opatrenia: jedinečná
možnosť, ako pomôcť pri začleňovaní Rómov
| *Jarmila Lajčáková*1

TÉMA: DESEGREGÁCIA

Škola v Šarišských Michaľanoch: Odvolací súd
potvrdil segregáciu a volá po inkluzívnom
vzdelávaní | *Jarmila Lajčáková*3

Čo znamená rozsudok v kauze Šarišské
Michaľany pre proces desegregácie
na Slovensku? | *Elena Gallová Kriglerová*4

Slovenské súdy – noví ochrancovia práv
menšín? | *Štefan Ivanco*5

O nástrahách číhajúcich na štátny jazyk
| *Alena Chudžíková*5

O tom, ako štát "zvyšoval" garanciu práv
cudzincov: úmysel alebo povrchnosť?
| *Zuzana Številová*7

Ú V O D N Í K

JARMILA LAJČÁKOVÁ

Pri príležitosti 20. výročia vzniku Slovenskej republiky sa vo verejnej diskusii výraznejšie neobjavila téma postavenia národnostných menšín a etnických skupín. Vznik samostatného štátneho útvaru pritom sprevádzali obavy maďarskej a časti rómskej menšiny z prinajmenšom asimilačného, ak nie priam diskriminačného tlaku dominantnej etnickej skupiny. Demarše týkajúce sa porušovania základných ľudských a menšinových práv, ktoré boli typické pre 90. roky síce postupne ustúpili. Slovensko však neurobilo výraznejší pokrok k uznaniu kultúry a národnostnej heterogenity ako reality, ktorú netreba vnímať ako ohrozenie, ale ako fakt, ktorý by mal byť pozitívne podporený.

Na etnicite a národnosti na Slovensku záleží. Ak by nezáležalo, nemusel by ju štát tak intenzívne chrániť napríklad zákonom o štátnom jazyku či novelou zákona o štátnych symboloch. Zrejme by sa tiež nebál toho, že niektorí jeho občania nadobudnú občianstvo iného štátu. Napokon, ak by etnicita nemala nijakú hodnotu, kvalifikovaní Rómovia by mali rovnakú šancu získať prácu, a to nielen pozície asistentov učiteľa či terénnych sociálnych pracovníkov. Aj keď by bolo úplne optimálne, ak by štát prenechal etnicitu do súkromnej sféry každého človeka, spochybňovaním práv na udržiavanie odlišnej identity napríklad verejnými značeniami je pokrytecké. Štát totiž veľmi aktívne posilňuje identitu Slovákov napríklad podporou ich jazyka či kultúry celou škálou nástrojov od učebnic literatúry, dejepisu, oslavou pamätných dní či umiestňovaním rôznych súsoší vo verejnom priestore, napríklad sochu Svätopluka na hradnom kopci.

DOČASNÉ VYROVNÁVACIE OPATRENIA: JEDINEČNÁ MOŽNOSŤ, AKO POMÔCŤ PRI ZAČLEŇOVANÍ RÓMOV

JARMILA LAJČÁKOVÁ

K téme chudobných rómskych komunit pristupuje takmer každá vláda s novou rozsiahlou stratégiou či najnovšie tzv. reformou. Výrazná časť energie administratívneho aparátu v prvej polovici volebného obdobia je potom venovaná „vymýšľaniu“ staronových nápadov. Výmena vlád tiež zvykne narúšať kontinuitu a finančné krytie ešte aj tých málo nástrojov, ktoré čiastočne spomaľujú prehlbovanie marginalizácie, akými sú najmä asistenti učiteľa, terénni sociálni pracovníci a zdravotní asistenti. Odvážnejšie pokusy o systémové zmeny či finančne náročnejšie politiky zablokujú rezorty v medzirezortnom pripomienkovom konaní. Podstatnou časťou politiky v tejto oblasti tak typicky zostáva hra so sociálnym systémom. Zmeny financovania chudobných rodín ako také nie sú dostačujúce na to, aby prispeli k procesom začleňovania. A to aj pri nepravdepodobnom scenári, že by zámerom tvorcov bola inklúzia takýchto komunit.

PRIJATIE DOČASNÝCH VYROVNÁVACÍCH OPATRENÍ JE JEDINEČNOU ŠANCOU NAPOMÔCŤ PROCESOM INKLÚZIE

Napriek nie príliš vydarenému vstupu do tejto témy sa súčasná vláda podujala odkloniť sa od tohto scenára. Namiesto nebezpečného politického marketingu tzv. Pollákovkej reformy¹ navrhla prijímanie dočasných vyrovnávacích opatrení (DVO) aj na etnickom a národnostnom základe v rámci novely antidiskriminačného zákona. Vládny návrh DVO, ktorého autormi neboli politici, ale odborníci, ponúka výrazne viac možností napomáhať procesom začleňovania diskriminovanej menšiny, než súbor téz či návrhy znížiť už aj tak minimálne dávky v hmotnej núdzi.

Návrh vlády², ktorý bol schválený parlamentom uznesením č. 402/2013 z 5. februára 2013 s účinnosťou od 1. apríla 2013, umožňuje „prijatie dočasných vyrovnávacích opatrení orgánmi verejnej správy alebo inými právnickými osobami smerujúcich k odstráneniu znevýhodnení vyplývajúcich z dôvodov rasového alebo etnického pôvodu, príslušnosti k národnostnej menšine alebo etnickej skupine, rodu alebo pohlavia, veku alebo zdravotného postihnutia, ktorých cieľom je zabezpečiť rovnosť príležitostí v praxi.“³

Pozorovatelia rómskej verejnej politiky musia oceniť ochotu vlády podujat sa na takéto pomerne jasné právne vymedzenie DVO. Prijatiu takéhoto ustanovenia za obdobie ostaných desiatich rokov totiž bránil nielen vplyv konzervatívne zmýšľajúcich politikov, ale aj mätúca interpretácia princípu rovnosti zo strany ústavného súdu.⁴ Dočasné vyrovnávacie opatrenia, ktoré sa častejšie označujú v angličtine ako *affirmative* alebo *positive action*, sú v množstve krajín štandardným nástrojom na vytváranie možností rovnako participovať na trhu práce či vo vzdelávacom systéme pre historicky znevýhodnené skupiny, akými sú napríklad rasové skupiny či ženy.

1 Pozri k Pollákovkej reforme v predchádzajúcom vydaní Menšinovej politiky 3/2012 Jarmila Lajčáková a Elena Gallová Kriglerová „Ako vybieliť Rómov alebo integrácia po Slovensky?“ dostupné na http://www.cvek.sk/uploaded/files/Mensinova%20politika%203_2012.pdf, s.1

2 Schválený uznesením č. 598/2012 z 31. októbra 2012.

3 Podľa návrhu sú dočasnými vyrovnávacími opatreniami „najmä opatrenia a) zamerané na odstránenie sociálneho alebo ekonomického znevýhodnenia, ktorými sú nadmerne postihnutí príslušníci znevýhodnených skupín, b) spočívajúce v podporovaní záujmu príslušníkov znevýhodnených skupín o zamestnanie, vzdelávanie, kultúru, zdravotnú starostlivosť a služby, c) smerujúce k vytváraniu rovnosti v prístupe k zamestnaniu, vzdelávaniu, zdravotnej starostlivosti a bývaniu, a to najmä prostredníctvom cielených prípravných programov pre príslušníkov znevýhodnených skupín alebo prostredníctvom šírenia informácií o týchto programoch alebo o možnostiach uchádzať sa o pracovné miesta alebo miesta v systéme vzdelávania.“

4 Pozri detailnejšie aj o problematickom rozhodnutí ústavného súdu z roku 2005 v Jarmila Lajčáková (ed.) *Menšinová politika na Slovensku v roku 2011: Výročná Správa* (CVEK: Bratislava, 2012) s.59-91.

Ako však poukazuje Alena Chudžíková v článku o štátnom jazyku, problémom nie je aktívna podpora jazyka a kultúry Slovákov, ale skôr jej neprimeraná intenzita. Tá podľa nášho názoru pramení zo strachu pred ohrozením, ktoré údaje predstavujú niektoré menšiny, vrátane prisťahovalcov, ako píše Zuzana Številová vo svojom príspevku. Ako som už niekoľkokrát v Menšinovej politike písala, takéto ohrozenie je výsledkom politickej konštrukcie elit, ktorá umožňuje získavať politické body. Masa, ktorá by bola odolná voči takejto manipulácii ešte zrejme nedosiahla kritické množstvo. Politické elity pritom majú k dispozícii inštitúciu, ktorá je kľúčová pre (re) produkciu takéhoto mýtu ohrozenia - vzdelávanie a jeho obsah.

Korene antimaďarizmu, anticigánizmu či xenofóbie u tínedžerov a ich rodičov možno zrejme hľadať práve v zlyhaní vzdelávacieho systému pri nazeraní na ľudí ako na rovnocenné bytosti bez ohľadu na farbu ich pokožky, meno alebo materinský jazyk. Potvrdzuje to aj rozsudok Krajského súdu v Prešove v prípade segregujúcej základnej školy, ktorému sa v tomto vydaní tiež venujeme.

Bolo by pokrytecké podporovať (či už otvorene alebo skryto) etnicitu majoritnej skupiny a pritom ignorovať, že práve neprináležanie k majorite, resp. príslušnosť k minorite, je dôvodom znevýhodnenia. Ako píšem v texte venovanom dočasným vyrovnávacím opatreniam (DVO), množstvo krajín zvolilo afirmatívne opatrenia, či iné formy tzv. preferenčného zaobchádzania ako spôsob naprávania nerovnosti, a to pomerne úspešne. Aj keď politika DVO nie je bez rizík, je to odskúšaný štandardný nástroj na vytváranie príležitosti pre menšiny, aby sa aj ony mohli účastniť na moci, prestíži a bohatstve, ktoré je neprimerane akumulované práve u dominantnej skupiny. Jasná právna úprava a premyslená implementácia DVO ponúka súčasnej vláde unikátnu možnosť, ako sa výrazne posunúť v téme začleňovania najmä rómskej menšiny. Namiesto zbytočného a škodlivého marketingu reformy, na ktorú zjavne samotný splnomocnenec pre rómske komunity nemá časovú a ani inú kapacitu, sa javí vhodnejšie investovať do osvedčených, aj keď nie skratkovitých a politicky lúživých riešení.

Milí čitatelia a čitateľky, verím, že aj v tomto čísle si nájdete inšpiratívne texty, ktoré Vás vyprovokujú k úvahám nad rámec fráz o inakosti ako o hrozbe a tisícročnom útlaku slovenského národa.

Príjemné čítanie. ■

>> DOČASNÉ VYROVNÁVACIE OPATRENIA: JEDINEČNÁ MOŽNOSŤ, AKO POMÔCŤ PRI ZAČLEŇOVANÍ RÓMOV

MATERIÁLNA VS. FORMÁLNA SPRAVODLIVOSŤ

Východiskovou filozofiou DVO je materiálna interpretácia rovnosti (*substantive equality*). Podľa nej rovné zaobchádzanie nemusí vždy znamenať identické zaobchádzanie so všetkými ľuďmi.⁵ Rovné zaobchádzanie totiž berie do úvahy odlišný kontext jednotlivca, situáciu, v ktorej sa nachádza a najmä znevýhodnenie, ktorému čelí. Berie do úvahy, že uchádzačka o pracovné miesto, ktorá vyrástla v chudobnej rómskej osade môže mať reálne výrazne nižšie šance na získanie práce ako jej rovesníčka, ktorá sa narodila do neďalekej slovenskej rodiny. Ako dieťa bola možno zaradená do špeciálnej školy aj z dôvodu svojej etnicity, jazyka či v dôsledku veľmi skromných životných podmienok jej rodiny. Ak sa jej za výrazne vyššieho úsilia podarilo získať vzdelanie či rovnakú kvalifikáciu, pri prijímaní do práce čelí značnému riziku, že bude jej žiadosť posudzovaná aj na základe predsudkov zamestnávateľskej firmy či organizácie. Jej možnosti získať zamestnanie sú možno výraznejšie nižšie aj kvôli intenzívnejším rodovým stereotypom a očakávaniam spojeným s rolou ženy v chudobných rómskych komunitách v porovnaní s majoritnou spoločnosťou. Dočasné vyrovnávacie opatrenia sú nástrojom, ktorý chce vyrovnáť príležitosť takejto rómskej ženy získať zamestnanie. Sú nástrojom, ktorý by jej zabezpečil rovnosť šancí získať vzdelanie a odbornú kvalifikáciu, či čiastočne zmierniť efekt široko rozšírených predsudkov.

5 Pozri detailnejšie k dvom konceptom rovnosti príležitostí a rovnosti vo výsledkoch napríklad v *Dočasné vyrovnávacie opatrenia podľa Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien* (Analýza pripravená pre Možnosť voľby 2012), dostupné na <http://moznostvolby.files.wordpress.com/2012/09/doc48dasnc3a9-osobitnc3a9-opatrenia-podc4beamedzinc3a1rodnc3a9ho-dohovoru-na-odstrc3a1nenie-vc5a1etkc3bdch-foriem-diskriminc3a1cie-c5beien-a-moc5benosti-ich-prijc3admania-na.pdf>; *Dočasné vyrovnávacie opatrenia: Medzinárodný a ústavný rámec s návrhom legislatívnej úpravy* (Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, 2007) dostupné na http://www.nadaciamilanaspimecku.sk/fileadmin/user_upload/dokumenty/Do_asn_vyrovnavacie_opatrenia_ANAL_ZA.pdf

Materiálna spravodlivosť je odlišná od formálnej spravodlivosti, ktorá je slepá k existujúcim či minulým znevýhodneniam a nespravodlivosti. Nástroje DVO môžu byť založené na kombinácii etnických, sociálnych a rodových kritérií. Môžu mať podobu doučovania, štipendií, preferenčného zaobchádzania pri prijímaní na stredné a vysoké školy, či podpory vytvárania pracovných miest alebo kvót pre znevýhodnené skupiny pri verejnom obstarávaní.

INŠPIRUJME SA SKÚSENOSŤAMI ZO ZAHRANIČIA

Skúsenosti iných krajín poukazujú, že DVO alebo afirmatívne opatrenia sú účinným nástrojom pri vytváraní strednej triedy z členov znevýhodnených skupín. Jedna z najkomplexnejších štúdií afirmatívnych opatrení na vysokých školách v USA s názvom *The Shape of the River* sa zamerala na výsledky afroamerických a bielych študentov počas a po skončení ich štúdia na vybraných vysokých školách a univerzitách.⁶ Autori potvrdili, že rasovo citlivé prijímacie kritériá pomohli zvýšiť podiel afroamerických študentov ukončujúcich vysokú školu z 5.4 percenta v roku 1960 na 15.4 percenta v roku 1995. Podiel afroamerických absolventov právnických škôl sa zvýšil z 1 percenta v roku 1960 na 7.5 percenta v roku 1995 a v prípade lekárskej fakulty to bol nárast z 2.2 percenta v roku 1964 na 8.1 percenta v roku 1995. Afirmatívne opatrenia vo vysokom školstve priniesli podľa autorov enormné zvýšenie podielu Afroameričanov medzi lukratívnymi a vplyvnými profesiami, ktoré napomohli pri formovaní výraznej afroamerickej strednej triedy.⁷ Štúdia naznačuje, že afirmatívne opatrenia posilnili férovejšiu distribúciu prestíže a bohatstva medzi rasovými skupinami. Forma afirmatívnych opatrení sa postupne menila od kvót k tzv. väčším prístupom. Etnicite síce neboli body pri hodnotení pridelené automaticky, ale bola jedným z faktorov komplexného posudzovania uchádzačov o univerzitné štúdium.⁸

Pre Slovensko môžu byť užitočné aj skúsenosti Rumunska, ktoré pilotne prijalo afirmatívne opatrenia v oblasti vzdelávania Rómov na stredných a vysokých školách už začiatkom 90-tych rokov a celoplošne v roku 2000.⁹ Rumunské ministerstvo školstva vydalo v roku 2000 dekrét, ktorým umožnilo vytvorenie až dvoch miest pre rómskych študentov a študentky v každej triede – konkrétny počet miest pritom určí štátna školská inšpekcia. V priebehu siedmich rokov od zavedenia tejto politiky vzrástol počet prijatých rómskych študentov na takéto alokované miesta päťnásobne. V čase zberu dát malo zamestnanie 46 percent absolventov stredných škôl a 44 percent absolventov stredných odborných škôl. Toto nízke percento bolo ovplyvnené najmä tým, že stredoškólači pokračovali na vysokých školách. Spomedzi absolventov vysokých škôl si až 81 percent absolventov úspešne našlo zamestnanie. Z nich 42 percent pracovalo pre verejné inštitúcie a 45 pre súkromné spoločnosti. Afirmatívna politika, ktorá výrazne prispela k postupnému vytváraniu rómskej strednej triedy samozrejme nebola úplne ideálna. Množstvo rezervovaných miest zostalo neobsadených. Výsledkom bol aj nepomer medzi počtom absolventov vysokých škôl s humanitným a sociálnym zameraním v porovnaní s prírodnými a technickými vedami. Nie všetkým absolventom vysokých škôl sa podarilo nájsť uplatnenie primerané získanej kvalifikácii. Výskum tiež naznačil, že zvýšenie kvalifikácie rómskych uchádzačov o zamestnanie napomohlo pri ich začleňovaní na trh práce, ale etnická diskriminácia v tejto oblasti zďaleka nevyvymizla.

ARGUMENT STIGMATIZÁCIE NIE JE RELEVANTNÝ

Je zrejmé, že DVO musia tvoriť súčasť množstva ďalších prístupov zameraných na odstraňovanie extrémnej chudoby marginalizovaných komunit, ľudsko-právnu a antidiskriminačnú výchovu a vzdelávanie či efektívne postihovanie diskriminácie na trhu práce. Sme presvedčené, že je potrebné vysporiadať sa aj s pomerne častým argumentom proti prijímaniu DVO, akým je údajná stigmatizácia cieľovej skupiny. Vyššie spomínaná Bowenová a Boková štúdia nenaznačuje, že by afroamerickí študenti boli zaťažení stigmou vyplývajúcou z afirmatívnej akcie na prestížnych univerzitách. Autori argumentujú, že ak by tomu tak bolo, ich kariérne výsledky by boli horšie ako výsledky tých, ktorí študovali na menej kvalitných univerzitách s rovnako kvalifikovanými bielymi rovesníkmi bez toho, aby boli zvýhodnení pri prijímacích pohovoroch. Výskum naopak potvrdil, že afroamerickí absol-

6 William G. Bowen a Derek Bok, *The Shape of the River: Long-Term Consequences of Considering Race in College and University Admissions* (Princeton University Press: Princeton, New Jersey, 1998).

7 *Ibid.* s. 9-11.

8 Gatz v. Bollinger, 539 U.S.244 (2003)

9 Pozri detailne v *Analysis of the impact of affirmative action for Roma in high schools, vocational schools and universities* (Roma Education Fund, The Gallup Organisation Romania: Budapest, 2009).

venti prestížnych univerzít mali úspešnejšie a lukratívnejšie kariéry ako ich kolegovia na menej kvalitných školách.¹⁰

Nedá sa však celkom vyhnúť riziku posmeškov a stigmatizácie, ktorým by mohli rómski študenti využívajúci DVO čeliť. Nemyslím si, že dominantná skupina by sa o tento argument mala opierať pri rozhodovaní o tom, či umožní znevýhodnenej menšine prístup k prestíži, moci a bohatstvu. Napokon, dôvodom prijatia DVO je nielen súčasný rozsah diskriminácie, ale aj uznanie minulých krívd siahajúcich prinajmenšom k násilnej asimilácii Márie Terézie, rómskemu holokaustu či násilnej asimilácii počas komunizmu vrátane praktík nedobrovoľných sterilizácií. Z týchto a ďalších dôvodov je preto kľúčové, aby príprava škály DVO prebiehala v úzkej konzultácii so zástupcami menšiny, zvolenými členmi výboru pre národnostné menšiny pri Úrade vlády či akýmikoľvek občianskymi združeniami alebo jednotlivcami, ktorí prejavujú záujem.

Pri tvorbe DVO netreba zabúdať ani na to, že nemusia byť cieľené len na príslušníkov marginalizovaných rómskych komunít, ktorých okrem etnicity znevýhodňuje aj ich socio-ekonomická situácia. Napríklad DVO prijaté na prestížnych odboroch a fakultách univerzít budú relevantné a zaujímavé asi skôr pre tzv. integrovaných Rómov a Rómky, ktorým sa podarí získať

10 Bok a Bowen, s. 263-264.

potrebné stredoškolské vzdelanie. Ako som poukázala vyššie, takáto politika, ktorá síce nemusí nevyhnutne riešiť problémy chudobných komunít, je dôležitá práve pre vytváranie silnej strednej triedy Rómov a ich postupné získavanie moci a prestíže, ktoré sú okrem iného aj kľúčom k odstraňovaniu stigmatizácie Rómov ako menejcenných.

Úspech DVO na Slovensku v neposlednom rade závisí aj od existencie inštitucionálnej podpory pri ich implementácii, t.j. pri ich vytváraní, zavádzaní aj monitoringu. Súčasťou novely antidiskriminačného zákona by preto mala byť aj toľko diskutovaná transformácia Slovenského národného strediska pre ľudské práva, ktoré by malo tieto úlohy plniť a pritom je momentálne prakticky nefunkčné.

Politické preferencie vládnucej strany nenasvedčujú tomu, že by bola nútená hľadať lacné populistické body práve v rómskej téme. DVO poskytujú solídny základ, ktorý by sa oplatilo zapracovať do akčných plánov pre momentálne bezzubú Národnú stratégiu pre integráciu Rómov do roku 2020, ktorá bola prijatá v januári 2012.¹¹ Sú užitočnejšou alternatívou ako upínanie sa k lacnému represívnemu populizmu. ■

11 Pozri o stratégii napr. v Jarmila Lajčáková, „Stratégia integrácie Rómov nie je ideálna, ale ponúka priestor na zmenu“, *Menšinová politika na Slovensku*, 1/2012, dostupné na http://www.cvek.sk/uploaded/files/2012_04_%20mensinova_2012_01_web.pdf, s.8.

TÉMA: DESEGREGÁCIA

ŠKOLA V ŠARIŠSKÝCH MICHAĽANOCH: ODVOLACÍ SÚD

POTVRDIL SEGREGÁCIU A VOLÁ PO INKLUZÍVNO M VZDELÁVANÍ

„ODVOLACÍ SÚD SA NEMÔŽE ZBAVIŤ POCITU, ŽE DO POVEDOMIA MAJORITNÉHO OBYVATEĽSTVA SA KONKLUDENTNE DOSTÁVA PREDSTAVA, ŽE RÓMSKE TRIEDY PREDSTAVUJÚ NORMÁLNE RIEŠENIE“¹

JARMILA LAJČÁKOVÁ

Keď sme minulý rok písali o rozsudku prešovskej sudkyne v prípade oddeľovania rómskych detí na základnej škole v Šarišských Michaľanoch, argumentovali sme, že odvolací súd sa len ťažko bude môcť odkloniť od pôvodného posúdenia prípadu aj s ohľadom na judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva (ESLP).² Senát krajského súdu nielenže potvrdil naše právne odhady. Senát navyše mimoriadne pozitívne prekvapil svojím odvážnym rozsudkom adresovaným nielen škole, ale celej spoločnosti. Predseda senátu mal totiž odvahu spochybniť široko rozšírený a populárny názor o normalite rozdeľovania detí, ktoré je implicitne zdôvodňované údajnou menejcennosťou rómskych žiakov oproti tým nerómskym. Sudca poukázal na moment, ktorý v diskusii o tzv. rómskej problematike často uniká - rešpekt ľudskej dôstojnosti vyžaduje, aby sa k človeku pristupovalo ako k subjektu práva, nie ako k jeho objektu. Sudca tak nielenže poukázal na zlyhanie školy, ale naznačil aj nevyhnutnosť presadzovania inkluzívneho vzdelávania, ktoré vychádza práve z paradigmy rešpektu ľudskej dôstojnosti každého dieťaťa bez ohľadu na farbu jeho pokožky, sociálne zázemie či zdravotné znevýhodnenie.

PODĽA ŠKOLY SÚD NESPRÁVNE POSÚDIL DÔKAZY

Základná škola v Šarišských Michaľanoch vo svojom odvolaní voči rozsudku prvostupňového súdu argumentovala, že súd nesprávne vyhodnotil predložené dôkazy. Súd vraj nemal prihliadať len na závery terénneho výskumu Poradne pre občianske a ľudské práva, podľa ktorého rómski rodičia odobrujú oddelené vzdelávanie, lebo si naň zvykli a obávajú sa šikany a ponižovania. Podľa školy mal súd brať do úvahy aj svedectvo rómskej matky, ktorá je spokojná s oddeleným vzdelávaním a ktorej dcéra údajne dosahuje v oddelenej triede lepší prospech ako v tej zmiešanej. Sudkyňa prvého stupňa vyhodnotila takéto údaje informované súhlasom s oddeľovaním detí

- 1 Rozsudok Krajského súdu v Prešove v prípade Poradňa pre ľudské a občianske práva proti Základnej škole s materskou školou v Šarišských Michaľanoch, spis. značka 20 Co 125/2012, 20 Co 126/2012 z 30.10.2012, s.18.
- 2 Jarmila Lajčáková, „Prípád Základnej školy v Šarišských Michaľanoch: Otázka nie je, či segregáciu akceptovať, ale ako desegregovať“, *Menšinová politika*, 1/2012, s. 4-6.

ako dôkaz neschopnosti žalovanej školy „zodpovedne čeliť problémom, ako sú možné negatívne vzťahy medzi rómskymi a nerómskymi deťmi a systematicky podporovať ich vzájomné približovanie.“ Škola ďalej argumentovala, že sudkyňa neprihliadla na to, že oddeľovanie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia je nevyhnutné na zabezpečenie individuálnych podmienok na ich výučbu. Konkrétne ide o pomalšie tempo výuky, metódu viacnásobného opakovania, algoritimizáciu obsahu vzdelávania a optimálne kódovanie, ktoré by mali napomôcť deťom zo sociálne znevýhodneného prostredia. Hoci tieto metódy sa v odvolaní explicitne neuvádzajú, škola odkazuje na výpoveď sudkyne, z ktorej je zjavné, že sa jedná práve o ne. Škola napokon zopakovala svoje tvrdenie, že oddelené triedy neboli zriadené na etnickom princípe, ale na sociálnom. Zaradenie chudobných detí do bežných tried by podľa školy mohlo mať za následok spomalenie tempa vyučovania a horší prospech tých tzv. lepších žiakov, ktorým by sa vyučujúci nemali čas venovať. Podľa tejto logiky by totiž bolo vyučovanie prispôsobené tým „pomalším“ žiakom. Sociálne znevýhodnené deti tak údajne dosahujú lepšie výsledky v oddelených triedach, ktoré tiež prispievajú k zníženiu miery záškoláctva a aj zlepšeniu ich návykov.

SUDCA ARGUMENTUJE POTREBOU ZAVÁDZANIA INKLUZÍVNEHO PRÍSTUPU VO VZDELÁVANÍ

Tieto argumenty však neakceptoval ani odvolací súd, ktorý svoje rozhodnutie zdôvodnil tým, že predložené dôkazy boli posúdené správne. Sudca v prvom rade venoval pozornosť tzv. „praktickým“ dôvodom na oddelené vyučovanie, ktoré uviedli tak žalovaná škola, ako aj obec. Patrílo medzi ne napríklad vyhýbanie sa konfliktom medzi rómskymi a nerómskymi deťmi či „nebrzdzenie“ nerómskych detí pomalšími rómskymi. Podľa sudcu išlo o čisto „segregačné argumenty úplne vzdialené nepotrebnému inkluzívnemu prístupu (...) a tiež o argumenty očividne podporujúce veľmi nežiaduci status quo, s ktorým v tejto spoločnosti nikto nie je spokojný, každý by ho chcel zmeniť a ktorý pomaly, ale s pravdepodobnosťou hraničiacou s istotou zvyšuje napätie medzi rómskym a nerómskym obyvateľstvom“.³ Sud-

3 Rozsudok s.12

ca poukázal aj na paradoxnú situáciu, kedy obec a škola naoko odsudzujú segregáciu, pričom jej samotné obeť, teda rómske deti a rodičia „ako keby s jasotom akceptovali, že môžu byť oddelení a „sami svojí“.⁴

V jednej z výpovedí rómskej matky, ktoré sudca vo svojom rozsudku cituje, si môžeme všimnúť dôsledky dlhodobého ponižujúceho zaobchádzania a stigmatizácie Rómov ako menejcenných. Na otázku, či jej dcéra, ktorá pôvodne navštevovala zmiešanú triedu, mala nerómskych kamarátov, odpovedala: „Neviem o tom, myslím si, že nie, hoci dcéra chodila do školy čisto oblečená a nemá žiadne potrhané veci, má osvojené hygienické návyky, myslím si, že dôvodom, prečo nemala kamarátov bolo, že je Rómka, keďže si myslím, že či je čisto oblečený Róm alebo nie, stále ho budú brať ako Róma.“⁵

Možno aj takéto výpovede prispeli k tomu, že sudca nezostal len pri konštatovaní porušenia zásady rovnakého zaobchádzania a dôvodil, prečo je segregácia zlá. Škola podľa neho „pristupuje [k rómskym žiakom] nie ako k subjektom, ale objektom práva. Takže sa neoddelia vši a nečistota, ale oddeľia sa deti. Práve to, že ide o deti je obzvlášť poľutovania hodné.“⁶ Citujúc rozhodnutie českého ústavného súdu sudca zdôraznil rešpekt ľudskej dôstojnosti, ktorý vylučuje, aby sa s ľuďmi zaobchádzalo ako s predmetom. Vedomý si možnej nepopularitu v pedagogickej obci „odvolací súd rovnako ako súd prvého stupňa vo svetle princípu rovnosti a ochrany ľudskej dôstojnosti konštatuje národnostnú segregáciu.“⁷

- 4 S.13
- 5 S.17
- 6 S.13
- 7 S.20

AKO POSTUPOVAŤ ĎALEJ? AKO DESEGREGOVAŤ?

Sudca sa pomerne rozsiahlo venoval aj novej náprave protiprávneho stavu. Aj keď pripustil, že začleňovanie rómskych detí nie jednoduchou zmenou, škola aj obec sa o ňu musia usilovať. Poukázal na výhody inkluzívneho vzdelávania pre spoločnosť, rómskych a nerómskych žiakov, ako aj pre školu. Inkluzívne vzdelávanie totiž vychádza z princípu osobitného prístupu ku každému dieťaťu a rešpektuje jeho alebo jej osobnosť. Sudca uvádza, že „odlišnosť detí je potrebné vnímať ako príležitosť k rozvíjaniu rešpektu k sebe samému, ale aj ostatným. Rozvíja empatiu, toleranciu, ohľaduplnosť a zodpovednosť“.⁸ Podľa súdu nie je potrebné vymedziť pomer detí v zmiešaných triedach. Takýto pomer je dokonca irelevantný. Rozdeľovanie do tried by malo prebiehať prirodzene. To znamená, že kritérium etnickej príslušnosti by nemalo zohrávať žiadnu úlohu. Sudca pripustil, že proces desegregácie môže trvať niekoľko mesiacov, pričom by mal prebiehať za spolupráce pedagógov a psychológov a za účasti rodičov rómskych detí. Apeloval pritom súčasne na vládu, aby škole finančne v týchto procesoch pomohla. Odstránenie protiprávneho stavu nariadil k prvému dňu výučby v nasledujúcom školskom roku.

Rozsudky napísané okresnou sudkyňou v Prešove aj senátom krajského súdu sú ukážkou toho, že súdna moc sa zodpovedne ujala svojej úlohy ochrany základných ľudských práv bez ohľadu na popularitu v odbornej, či širšej verejnosti. Zostáva na výkonnej moci ukázať svoju vôľu ju rešpektovať. ■

- 8 S.14

ČO ZNAMENÁ ROZSUDOK V KAUZE ŠARIŠSKÉ MICHALANY PRE PROCES DESEGREGÁCIE NA SLOVENSKU?

ELENA GALLOVÁ KRIGLEROVÁ

Situácia v Šarišských Michalanoch nie je ojedinelým prípadom segregácie. Naše výskumy a aj výskumy iných organizácií poukazujú na to, že segregácia v rôznych podobách sa stala významným inštitucionálnym nástrojom, ktorý školy využívajú na vysporiadanie sa s tým, čo samé považujú za „problém“. Skutočným problémom však je, že vzdelávací systém dnes nevie reagovať na vzdelávacie potreby detí. A tie rómske na to doplácajú najviac. Ani okresný súd, ani senát krajského súdu nemožili rozhodnúť inak - oddelené vzdelávanie v Šarišských Michalanoch je zrejme napriek všetkým argumentom, ktoré škola vo svojom odvolaní uvádza. Rezistencia školy voči desegregačným opatreniam nie je prekvapujúca. Ak sa k segregácii uchýlili pred samotnou žalobou, je ťažké očakávať, že okamžite a s nadšením začnú deti vzdelávať inkluzívne. Avšak rozsudok je právne záväzný. Mali by sa podľa neho zariadiť aj ostatné školy, keďže sudcovia celkom jasne vymedzili, že interpretácia antidiskriminačného ani školského zákona neumožňuje takéto delenia detí do tried na základe etnicity. Rozsudok v kauze Šarišské Michalany by preto mal byť precedensom pre riešenie tejto situácie na celom Slovensku.

DESEGREGÁCIA NIE JE MOŽNÁ BEZ ZAPOJENIA ŠIRŠEJ KOMUNITY

V procese desegregácie je veľmi dôležité, aby si tento záväzok všetci zodpovední aktéri uvedomili a konali spoločne s jednoznačným cieľom. Bez podpory štátu a bez nastavenia odlišných systémových mechanizmov bude desegregácia sifyfovskou prácou lokálnych aktérov. Školy nefungujú vo vzduchoprázdnosti. Sú súčasťou širšej komunity a ďalších väzieb, ktoré často vplývajú na fungovanie školy. Ak sú vzťahy medzi obyvateľmi obce napäté a segregácia sa prejavuje aj v ďalších oblastiach (napríklad v bývaní), bude sa pravdepodobne reprodukovala aj v škole. Preto je pri snahách o desegregáciu dôležité zapojiť do tohto procesu celú komunitu. Je dôležité komunikovať so všetkými rodičmi detí a najmä spoločný postup pre opatrenia, ktoré môžu viesť k inkluzívnemu vzdelávaniu. Toto samozrejme nie je ľahká úloha. V mnohých obciach (a v Šarišských Michalanoch veľmi výrazne) je sociálne napätie tak silné, že samotný rozsudok vyvolal značný odpor u majoritného obyvateľstva. Mechanické spojenie rómskych a nerómskych detí bez ďalších intervencií do vzájomných vzťahov môže toto napätie ešte viac vyeskalovať. Avšak v súčasnosti existujú možnosti práce

s celou komunitou (rôzne formy mediácie a facilitované riešenie konfliktov), ktoré dokážu napätie zmierniť a viesť ku konsenzuálnym riešeniam. Na to však treba dať hlas všetkým zúčastneným.

POTREBA ZAVÁDZAŤ INKLUZÍVNE VZDELÁVANIE

Čo je však hádam úplne najdôležitejšie, je zmena povahy samotného vzdelávania. Zo školy, v ktorej je dobre, deti neutekajú. Ak by sa podarilo vytvoriť takú formu a štruktúru vzdelávania, ktorá poskytne rešpekt všetkým deťom, bude reagovať na ich potreby a poskytne im naozaj kvalitné vzdelávanie, ciele inkluzívneho vzdelávania budú naplnené. Ak je v súčasnej situácii „problémom“ odliv nerómskych detí, riešením rozhodne nie je oddeľovať tie rómske. Rodičia majú právo vybrať si školu, ktorú budú navštevovať ich deti. Ak im škola v danej lokalite nevyhovuje z dôvodu, že do nej chodia rómske deti, musia znášať náklady súvisiace so zaradením do inej školy. Obavy zo straty žiakov môžu byť oprávnené vzhľadom na normatívne financovanie. Otázne však je, či by sa rovnako škola obávala aj odlivu rómskych žiakov, ak by k takejto situácii došlo. Nech je to akokoľvek, už len deklarovaný strach z prevahy rómskych detí na škole jednoznačne ukazuje, ktorých žiakov škola chce a ktorých nie.

Právo na vzdelávanie však prináleží všetkým deťom. Ak ich škola chce prilákať, musí sa z nej stať naozaj dobrá škola. Pravdaže to vyžaduje veľké množstvo systémových zmien a zmien v prístupe k deťom. Nepochybne aj viac finančných prostriedkov. Avšak škola, ktorá chce naplňať právo na vzdelávanie, musí najmä nájsť spôsob, ako ponúknuť adekvátne vzdelávanie všetkým deťom. Cestou je práve inkluzívne vzdelávanie, na ktoré sa odvoláva aj sudca Krajského súdu v potvrdzujúcom rozsudku, aj naša organizácia, ktorá v tejto oblasti aktívne pôsobí. Koniec koncov, na tento princíp sa odvoláva aj Stratégia integrácie Rómov do roku 2020 a aj avizovaná reforma nového splnomocnenca pre rómske komunity. Fyzická desegregácia je len prvým krokom k inkluzívnemu vzdelávaniu. Zaraďovanie detí do tried náhodným výberom podľa vzoru „každé dieťa je v niečom nadané a nie je preto dôvod pre selekciu detí podľa ich schopností“ je však nevyhnutnou podmienkou na to, aby dostávali deti naozaj také vzdelanie, aké potrebujú. A zároveň, aby boli naplnené aj princípy rešpektu ku všetkým deťom tak, ako je to stanovené vo všetkých základných ľudskoprávnych dokumentoch, ku ktorým sa Slovensko hlási. ■

SLOVENSKÉ SÚDY – NOVÍ OCHRANCOVIA PRÁV MENŠÍN?

ŠTEFAN IVANCO

Zlepšiť úroveň dodržiavania ľudských práv menšín je pre akúkoľvek mimovládnu organizáciu ozaj zložitá úloha. Keď sa totiž presadzujú práva menšiny – väčšina v spoločnosti z toho nie je vôbec nadšená. A z čoho nie je nadšená väčšina, to nechytá za srdce ani tých, čo spravujú veci verejné a pozorne načúvajú voličskému davu. V prípade tak ostrakizovanej etnickej menšiny, akou sú u nás Rómovia a Rómky, to platí o to viac. Snáď by sme mohli dúfať v opatrenia na lepšiu ochranu práv ‚neoblíbených‘ menšín aspoň na začiatku volebného cyklu, ale aj vtedy mnohokrát chýba povestná ‚politická vôľa.‘ Aktivita zo strany súdov je za takých okolností celkom prirodzená a absolútne neocenená. Napokon, realizácia práv príslušníkov a príslušníčok menšín je mnohé desaťročia garantovaná a zakotvená v medzinárodných zmluvách, textoch ústav či iných vnútroštátnych právnych predpisoch. Súdny v rôznych krajinách už mnohokrát ukázali, že môžu výrazne prispieť k lepšiemu uplatňovaniu práv menšín v širšom celospoločenskom kontexte. Slovensko v tomto smere nemusí byť výnimkou. Strategická litigácia či strategické vedenie súdnych sporov má preto nesporne svoje miesto aj u nás.

Strategická litigácia je jednou z veľmi tradičných ciest presadzovania ľudských práv rozličných skupín obyvateľstva v spoločnosti. Jej rozvoj bol bezprostredne spojený s budovaním medzinárodného právneho rámca na ochranu ľudských práv v období po druhej svetovej vojne a vzostupom hnutia za občianske práva afroamerického obyvateľstva v Spojených štátoch amerických v 50. rokoch minulého storočia. Podstatou strategickú litigáciu v tom najširšom slova zmysle je úsilie o dosiahnutie sociálnych zmien prostredníctvom uplatňovania existujúcich právnych prostriedkov v súdnej praxi. Jej ciele neležia teda len na úrovni jednotlivca, ktorý sa na súde domáha spravodlivosti za spôsobenú ujmu. Sú vopred jasne vymedzené a majú aj nejaký širší celospoločenský charakter. Strategickou litigáciou je možné cielene poukázať na dovtedy prehliadané porušovanie ľudských práv, zlú interpretáciu či uplatňovania určitého právneho predpisu v praxi, nesúlad domáceho právneho predpisu s medzinárodnou legislatívou na ochranu ľudských práv a podobne. Strategická litigácia je spravidla vždy súčasťou širšieho úsilia o presadenie práv, ktoré pokračuje aj po skončení samotného súdneho konania.

STRATEGICKÁ LITIGÁCIA V PRÍPADE ŠARIŠSKÝCH MICHALIAN

Príkladom strategickú litigáciu v oblasti ochrany práv menšín v tej najtypickejšej podobe je práve nedávne súdne konanie voči Základnej škole v Šarišských Michaľanoch. Bolo vôbec prvým súdnym konaním, v ktorom sa slovenské súdy venovali otázke rasovej segregácie vo vzdelávaní. V právnej rovine bolo jeho cieľom dosiahnuť bližšiu špecifikáciu rasovej segregácie, ako jednej z foriem rasovej diskriminácie v zmysle antidiskriminačného zákona. Zároveň sa usilovalo dať nejaký konkrétnejší význam formálnemu zákazu segregácie, ktorý je súčasťou školského zákona. V šir-

šom spoločenskom kontexte bolo cieľom tohto súdneho konania vyslať jasný signál, že dlhodobo tolerovaná prax oddeleného vzdelávania ‚sociálne znevýhodnených‘ rómskych detí je nezákonná a špecifické metódy a formy vzdelávania, uplatňované v školstve, jednoducho nesmú segregovať. Jeho snahou bolo ukázať, že segregované vzdelávanie nemôže zabezpečiť plnú realizáciu garantovaného práva na vzdelanie a v priamej nadväznosti na to zintenzívniť diskusiu o potrebe rozvíjania inkluzívneho vzdelávania v našom školstve.

ŽALOBA VO VEREJNOM ZÁJME AKO NÁSTROJ OCHRANY PRÁV MENŠÍN

Keďže strategická litigácia prináša na súdy nové témy či právne súvislosti, nesie so sebou samozrejme aj značné riziká. Úspech litigácie je bezprostredne podmienený kvalitou rozhodovacej činnosti súdov a ich nezávislosťou od iných zložiek štátnej moci. Pokiaľ je celková právna istota v rozhodovacej činnosti vnútroštátnych súdov príliš nízka - litigácia sa zákonite stáva chôdzou po veľmi tenkom ľade. Mimoriadne dôležité je v tomto ohľade fungovanie Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorý vytvára dôležitú záchranú sieť v prípade, ak domáce súdy pochybia. Nie je možné prehliadať ani existujúce rozdiely medzi tradičným presadzovaním práv menšín na súdoch hlavne v angloamerických krajinách a strategickou litigáciou v regióne post-komunistickej Európy, ktorá sa rozvíja len pomaly. V našich končinách predsa len ľudia prechováajú k všeobecným súdom podstatne väčšiu dávku nedôvery a nevnímajú ich ako miesto, kde by sa mohli účinne domôcť spravodlivosti. V tomto kontexte treba zvlášť vyzdvihnúť možnosť iniciovať v zmysle domáceho antidiskriminačného zákona tzv. žalobu vo verejnom záujme, v prípade, ak sa porušujú práva nejakej väčšej skupiny obyvateľstva. Takúto žalobu môžu podať za istých podmienok aj mimovládne organizácie vo svojom mene a domáhať sa tak dodržiavania práv menšín aj bez potreby individuálneho žalobcu. Mnohé osoby majú skutočne obavy domáhať sa svojich práv v rámci súdnych konaní strategického charakteru a môžu reálne čeliť rôznej viktimizácii. Bez tejto právnej možnosti, by bolo omnoho zložitejšie priniesť na súd aj spomínaný prípad segregácie rómskych detí v Šarišských Michaľanoch, ktorý bol iniciovaný práve formou tzv. verejnej žaloby.

Budúcnosť strategickú litigáciu v oblasti presadzovania práv menšín na Slovensku bude závisieť od toho, či naše súdy dokážu zlepšovať svoju rozhodovaciu činnosť v súlade s garantovanými právami menšín a či dokážu rozhodovať omnoho pružnejšie ako doteraz. Bude tiež závisieť na kapacitách mimovládnych organizácií a na tom, či sa nájdu angažovaní jednotlivci, ktorí konkrétne prípady na súdy prinesú. V neposlednom rade bude závisieť aj od toho, aké zmeny v prospech uplatňovania práv menšín sa strategickou litigáciou napokon podarí reálne dosahovať. Strategická litigácia v sebe skrýva potenciál napomôcť k lepšiemu uplatňovaniu práv menšín v našej spoločnosti a ostáva dúfať, že sa v budúcnosti prejaví v čo najväčšej miere. ■

O NÁSTRAHÁCH ČÍHAJÚCICH NA ŠTÁTNY JAZYK

ALENA CHUDŽÍKOVÁ

Na konci novembra 2012 predložilo Ministerstvo kultúry na rokovanie vlády Správu o stave používania štátneho jazyka, ktorá dokumentuje situáciu v oblasti používania slovenského jazyka v niektorých základných oblastiach verejného styku. Správa je dôležitá pretože vypovedá o konštruovaní Slovenska a slovenskosti štátnou mocou. Podľa jej tvorcov v krajine pretrvávajú ‚všeobecne nepriaznivý stav v používaní slovenského jazyka‘, ktorého príčiny treba hľadať v kríze hodnôt, v celkovom odklone od ‚tradičných hodnôt, ktoré boli slovenskému národu vlastné po stáročia, ...od aktívne prejavovaného vlastenectva

a v nechote angažovať sa za veci národa a národnej kultúry.¹ Správa je podľa nášho názoru problematická, keďže sa odvoláva na nejasne zadefinované tradičné hodnoty, ktoré sú údajne slovenskému národu vlastné po stáročia a ktoré v súčasnosti čelia ohrozeniu. Tieto tradičné hodnoty, ktoré podľa predkladateľov správy treba chrániť, sa pritom vzťahujú len na slovenský národ

1 Ministerstvo kultúry SR, „Správa o stave používania štátneho jazyka na území Slovenskej republiky“, s. 3.

v etnickom zmysle a vylučujú tak iné národnosti a etnické skupiny z politickej komunity. Rozsiahla správa svojou rétorikou pripomína národno-buditeľské texty z polovice 19. storočia a je presiaknutá strachom z postupnej erózie národnej identity, ktorá sa najviditeľnejšie prejavuje v oblasti jazyka. Ten je totiž podľa predkladateľov nástrojom rozvoja vlasteneckého citenia u mládeže.

OHROZENIE NÁRODA AKO ZÁKLADNÝ PRINCÍP

Ústava SR zaručuje občanom patriacim k národnostným menšinám alebo etnickým skupinám okrem práva na osvojenie si štátneho jazyka aj právo na vzdelanie v ich jazyku a právo používať ich jazyk v úradnom styku. Ustanovenie o *práve* na osvojenie si štátneho jazyka však len sotva rešpektujú diskusie o uplatňovaní jazykových práv na Slovensku. Zo strany majoritného národa ide skôr o snahu ochraňovať svoj jazyk pred ohrozujúcimi vplyvmi, čo dokumentuje nielen spomínaná správa, ale aj samotný zákon o štátnom jazyku. Ten na jednej strane celkom pragmaticky označuje štátny jazyk za všeobecný dorozumievací prostriedok a za nástroj zabezpečenia rovnosti a slobody občanov. Na druhej strane však štátnemu jazyku, a to len vo vzťahu k majoritnému slovenskému národu, pripisuje pridanú hodnotu – je najdôležitejším znakom slovenského národa, najväčšou hodnotou jeho kultúrneho dedičstva a výrazom suverenity SR. Ustanovenie jediného štátneho jazyka samozrejme možno vnímať čisto inštrumentálne ako snahu o zabezpečenie efektívneho komunikačného nástroja.

Ako však naznačuje aj spomínaná časť zákona o štátnom jazyku, žiadny jazyk nie je neutrálny. Keď štát zavádza jeden jazyk ako štátny, zároveň tým (re)produkuje hierarchické štruktúry v štáte, potrebu centralizácie, a tiež konštruje fenomény, akým je lojalita či národná identita.² Protiváhu by malo predstavovať uznanie hodnoty a významu aj iných jazykov, ktoré sa však v slovenskom kontexte vnímajú ako priame ohrozenie toho štátneho. Zrejme preto zákon o štátnom jazyku formálne stanovuje dominanciu štátneho jazyka (§1) nad ostatnými jazykmi, ktoré sa používajú na území SR. Ak je teda slovenský jazyk najdôležitejšou charakteristikou slovenského národa, možno usudzovať, že z perspektívy tvorcov zákona je na území SR dominantným národom ten slovenský.

TUŠÍME VÔBEC, ČO VŠETKO OHROZUJE NAŠU NÁRODNÚ IDENTITU?

Správa, namiesto toho, aby informovala o tom, ako sa naplňa *právo* všetkých občanov osvojiť si štátny jazyk, prináša „alarmujúce“ zistenia o tom, ako štátny jazyk v rôznych oblastiach podlieha negatívnym vplyvom dnešnej doby. Zároveň upozorňuje na to, ako málo starostlivosti venujú zodpovedené orgány ochrane jeho „nemenej“ podoby. Slovenský jazyk je nemenný aj podľa ďalších vyjadrení Ministerstva kultúry SR, napríklad vo vzťahu k prechýľovaniu ženských priezvisk, ktoré je podľa ministerstva „výsostnou vecou slovenského gramatického systému, do ktorého nemožno nijakým zákonom zasahovať a narušovať tak jazykové zákonitosti platné v slovenskom jazyku.“³ Neprechýľovanie by sa totiž „(u niektorých nositeľiek)“ mohlo zo strany štátnych orgánov mohlo považovať za formálne signalizovanie odmietania slovenského občianstva alebo za vytváranie ambivalentnosti identity (rod a príslušnosť) nositeľiek priezviska bez prípony –ová.⁴ Zostáva len dúfať, že neprechýľovanie priezviska sa nebude považovať za vyjadrenie výslovného prejavu vôle vzdať sa slovenského občianstva a nestane sa tak dôvodom na stratu štátneho občianstva SR. Takéto statické vnímanie kultúry a jazyka ako jej súčasť je však problematické. Kultúra nie je nemeniaca sa súbor praktík, ale historicky vytvorený, dynamický a neustále sa redefinujúci systém vier a praktík, ktorý je formovaný rôznymi ekonomickými a politickými inštitúciami.⁵ K takýmto vplyvom patria aj cudzie jazykové vplyvy, výsledok neustále sa zvyšujúcej mobility a prepojenosti sveta, ktoré však predkladatelia správy považujú za jedno zo základných ohrození. Rôzne anglicizmy či bohemizmy podľa nich narušujú nemennosť, tradičnú podobu slovenského jazyka. Jedna z tradičných hodnôt slovenského národa je predsa aj podľa popredných

2 Will Kymlicka, François Grin, „Assessing the Politics of Diversity in Transition Countries“ in Farimah Daftary & François Grin (eds.) *Nation-building, ethnicity and language politics in transition countries*. (Budapest, ECMI, 2003) s. 9.
3 <http://www.sme.sk/c/6673595/kalinak-chce-dat-zenam-moznost-nepouzivat-ova-madarc-je-proti.html>
4 *Supra* poznámka 1, s. 22.
5 Jarmila Lajčáková, „Metóda zdôvodnenia právnych noriem“ in Jarmila Lajčáková (Ed.), *Menšinová politika na Slovensku v roku 2011. Výročná správa* (Bratislava, CVEK, 2012) s. 18.

národovcov zo Slovenskej národnej strany vyjadrená mottom: „Cudzie nechceme-svoje si nedáme.“⁶ A tak aj výučbu cudzích jazykov treba považovať za ohrozenie, pretože „pri povrchnom a nepevnom poznaní výslovnostných zásad v materinskom slovenskom jazyku sa ľahko nahrádzajú zásadami osvojenými pri štúdiu cudzieho jazyka.“⁷

Povinnosť ovládať štátny jazyk sa často prezentuje ako pozitívum pre menšiny a nástroj ich ochrany pred uzatváraním sa v jazykových getách. Nepochybne, ovládanie viacerých rečí je výhodou, avšak ku getoizácii dôjde len vtedy, ak to spoločnosť umožní svojím celkovým postojom k iným, „nedominantným“, jazykom.⁸ Je však tiež možné, že problematickosť „jazykových get“ spočíva v strachu z toho, že by v nich boli uzavretí aj etnickí Slováci. Správa totiž upozorňuje na „silnejší tlak na občanov slovenskej národnosti ovládať a používať jazyk maďarskej národnostnej menšiny pri nástupe do zamestnania a pri súkromných podnikateľských aktivitách“ na národnostne zmiešanom území.⁹ Právo národnostných menšín napríklad na označenia *aj* v jazyku menšiny sa totiž často vníma ako automatické obmedzenie práva majority na používanie štátneho jazyka. Podľa Správy o stave používania jazykov národnostných menšín¹⁰ sa pritom menšinový (maďarský) jazyk používa v úradnom styku (častočne alebo úplne) len v 144 z 512 obcí, ktoré toto právo môžu využívať a jazykom rokovania je maďarčina len v 166 obciach. Príloha 1 tejto správy ďalej uvádza, že z týchto 512-tich obcí len 159 uvádza informácie o možnostiach používania jazyka národnostnej menšiny.

Ministerstvo kultúry pritom za negatívny jav považuje i to, keď deti v materských školách s vyučovacím jazykom slovenským medzi sebou komunikujú v maďarčine. Ešte alarmujúcejšie pôsobia zistenia testovania, ktoré sa uskutočnilo na 208 ZŠ s vyučovacím jazykom maďarským a ktorého sa zúčastnilo 4538 žiakov. Zistilo sa, že „žiaci mali ťažkosti najmä s ovládaním gramatických štruktúr, s určovaním základných slovenských literárnych diel a žánrov. V úlohách tematického okruhu Literatúra žiaci nepoznali základné slovenské literárne diela z 2. polovice 19. a z 1. polovice 20. storočia, ich autorov a základné literárne žánre.“ Priemerná úspešnosť testovaných žiakov dosiahla 53,4%.¹¹ Je však fér, pripisovať tieto nedostatky vo vedomostiach zanedbávaniu výučby slovenčiny na maďarských školách? Aké výsledky by dosiahli žiaci škôl s vyučovacím jazykom slovenským v porovnatelnom testovaní? Len na ilustráciu uvediem, že v Testovaní 9 za rok 2012 (tzv. deviaty monitor) dosiahli školy s vyučovacím jazykom slovenským v oblasti slovenského jazyka a slovenskej literatúry priemernú úspešnosť 54,5%.¹²

KOLKO REČÍ VIEŠ...

Sú takéto obavy skutočne namieste? Ak niekto môže hovoriť o ohrození jazykovej identity, sú to skôr menšiny, ktorých jazykové práva sú značne obmedzené zákonom o štátnom jazyku. Ten zasahuje aj do takých sfér, do ktorých by štát zasahovať nemal. Napríklad komunikácia pacienta s lekárom môže podľa tohto zákona prebiehať v jazyku menšiny len v obciach uvedených v nariadení vlády.¹³ Kritériom teda nie je to, či si lekár a pacient porozumejú, bez ohľadu na to v akom jazyku a kde na území SR.¹⁴ Na Slovensku teda ešte stále neplatí príslovie „koľko rečí vieš, toľkokrát si človekom“, aspoň nie vo vzťahu k jazykom autochtónnych národnostných menšín. Tým sa pripisuje skôr sentimentálna hodnota a vnímajú sa ako niečo, čo príslušníci menšín môžu využívať doma, v súkromí ako výraz svojej odlišnej identity. Na verejnosti by sa však mali vyjadrovať „mäkkou, ľúbozvučnou slovenčinou“, ktorá tak chýba predkladateľom správy o používaní štátneho jazyka. Opäť sa potvrdzuje, že odlišnosť by mala ostať za zatvorenými dverami. ■

6 <http://www.sns.sk/o-nas-2/symbolika-sns/>

7 *Supra* poznámka 1, s. 15.

8 Tina Gažovičová, „Menšiny a jazyk v politickom diskurze“ in Jarmila Lajčáková (Ed.), *Menšinová politika na Slovensku v roku 2011. Výročná správa* (Bratislava, CVEK, 2012) s. 131 – 139.

9 *Supra* poznámka 1, s. 25.

10 http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Mater-Dokument-151342?prefixFile=m_

11 *Supra* poznámka 1, s. 17

12 Pozri http://www.nucem.sk/documents//26/testovanie_9_2012/vysledky/T9_2012_vyhodnotenie_pdf.pdf

13 Nariadenie vlády Slovenskej republiky, ktorým sa mení a dopĺňa nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 221/1999 Z. z., ktorým sa vydáva zoznam obcí, v ktorých občania Slovenskej republiky patriaci k národnostnej menšine tvoria najmenej 20 % obyvateľstva.

14 Jarmila Lajčáková, „Jazykové práva“ in Jarmila Lajčáková (Ed.), *Menšinová politika na Slovensku v roku 2011. Výročná správa* (Bratislava, CVEK, 2012) s. 48.

O TOM, AKO ŠTÁT “ZVYŠOVAL“ GARANCIU PRÁV CUDZINCŮV: ÚMYSEL ALEBO POVRCHNOSŤ?

ZUZANA ŠTEVULOVÁ

Počas Vianoc sa v médiách objavila informácia, že žiadateľov o azyl a zaistených cudzincov už nebudú môcť v konaniach pred súdom bezplatne zastupovať právnici mimovládnych organizácií, ale len advokáti. Zmena je dôsledkom novely zákona o advokácii, ktorá zjavne výrazne sťažila nielen prístup k právnickému povolaniu, ale aj k právnej pomoci – v tomto prípade zaisteným cudzincom a azylantom.

Ministerstvo spravodlivosti SR paradoxne tvrdí, že vylúčením mimovládnych organizácií z možnosti zastupovať tieto skupiny ľudí, sa kvalita im poskytovanej právnej pomoci zlepšila.¹

Ako je to v skutočnosti?

KONANIE O AZYLE

O výsledku žiadosti o azyl, teda o tom, či niekomu bude udelený azyl alebo doplnková ochrana, rozhoduje Migračný úrad Ministerstva vnútra SR („migračný úrad“). Ide o správne konanie, ktorého účastníkmi sú žiadateľ o azyl a prípadne jeho zástupca, ak si tohto zvolí. Azylové konanie sa riadi ustanoveniami zákona o azyloch² a správneho poriadku.³ Ani jeden z týchto zákonov *nepredpisuje, kto môže byť zástupcom účastníka konania*, nevyžaduje teda povinné zastúpenie advokátom.

Iná situácia nastáva v prípade, ak je žiadateľ o azyl nespokojný s rozhodnutím migračného úradu a chce sa proti nemu odvolať. V takom prípade musí v slovenskom jazyku napísať opravný prostriedok proti tomuto rozhodnutiu a poslať ho na súd do 30 dní od doručenia rozhodnutia. V opravnom prostriedku musí označiť a popísať dôvody nesúhlasu s rozhodnutím migračného úradu. Keďže ide o konanie pred súdom⁴, platia v ňom pomerne striktné pravidlá. Žiadateľ o azyl teda potrebuje právnu pomoc, pretože vo väčšine prípadov *nie je schopný sám pripraviť kvalifikované právne podanie v slovenskom jazyku*.

ZAISTENIE CUDZINCŮV

Zaistením cudzinca dochádza k tomu, že polícia rozhodne o pozbavení osobnej slobody cudzinca z dôvodu vykonania jeho núteného návratu (resp. odsunu z nášho územia), ak sa na našom území cudzinec zdržiava napríklad bez povolenia na pobyt. Počas zaistenia je cudzinec umiestnený do útvaru policajného zaistenia pre cudzincov, kde čaká na výkon návratu. Rozhodnutie o zaistení vydáva oddelenie cudzineckej polície alebo oddelenie hraničnej polície⁵ v správnom konaní. Podrobnosti pre rozhodovanie sú upravené v zákone o pobyte cudzincov.⁶ Aj proti zaisteniu môže cudzinec podať opravný prostriedok na súd, avšak v lehote podstatne kratšej - 15 dní od doručenia rozhodnutia.

Aj v tomto prípade ide o cudzincov, ktorí neovládajú slovenský jazyk a pravdepodobne ani slovenský právny poriadok. Zaistenie je pritom pozbavenie osobnej slobody z iného dôvodu, ako je spáchanie trestného činu (ide tu „len“ o priestupok). Akýkoľvek zásah do osobnej slobody jednotlivca musí spĺňať podmienky čl. 5 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, keďže ide o základné ľudské právo. Jednou z podmienok je, aby každý, kto bol pozbavený osobnej slobody, mal zaručené právo podať návrh na začatie konania, v ktorom súd urýchlene rozhodne o zákonnosti pozbavenia jeho osobnej slobody a nariadi jeho prepustenie, ak je pozbavenie osobnej slobody nezákonné. V konaní o zaistení môže prístup ku kvalitnej právnej pomoci rozhodnúť o úspešnosti odvolania proti zaisteniu a o prepustení na slobodu.

1 SME, „Cudzincom sa na Slovensku sťažuje prístup k právnej pomoci“, publikované dňa 27.12.2012 o 19:43, dostupné na: [http://www.sme.sk/c/6649559/cudzincom-sa-na-slovensku-stazi-pristup-k-pravnej-pomoci.html], navštívené dňa 15.1.2013

2 Zákon č. 480/2002 Z.z. o azyloch a o zmene a doplnení niektorých zákonov

3 Zákon č. 67/1973 Zb. o správnom konaní (Správny poriadok)

4 Konanie podľa zákona č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok

5 Tieto útvary spadajú pod Úrad hraničnej a cudzineckej polície PPZ („ÚHCP“)

6 Zákon č. 404/2011 Z.z. o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

SÚČASNÝ STAV POSKYTOVANIA PRÁVNEJ POMOCI ŽIADATEĽOM O AZYL A ZAISTENÝM CUDZINCŮM

Rozhodovanie o azyloch alebo o zaistení nie je len vnútornou záležitosťou Slovenskej republiky, ale uplatňujú sa tu aj právne predpisy Európskej únie. V súvislosti s právnou pomocou v azylovom konaní tzv. procedurálna smernica zaväzuje Slovensko zabezpečiť žiadateľom o azyl bezplatnú právnu pomoc minimálne v odvolacom konaní pred súdom. Preto je od roku 2009 Centrum právnej pomoci povinné poskytnúť žiadateľovi o azyl, ktorý o to požiada, bezplatnú právnu pomoc v odvolacom konaní pred súdom.

V skutočnosti ale systém právnej pomoci žiadateľom o azyl funguje už dlhé roky inak, pretože právnu pomoc v prvom rade poskytujú mimovládne organizácie a táto je financovaná z prostriedkov Európskeho fondu pre utečencov⁷. Centrum právnej pomoci poskytuje právnu pomoc v prípade, ak mimovládne organizácie nemajú dostatočné personálne kapacity, a preto je počet prípadov, ktoré Centrum riešilo veľmi malý v porovnaní s právnou pomocou poskytovanou mimovládnyimi organizáciami. Ide o finančne aj personálne náročnú činnosť, v rámci ktorej sa vykonávajú pravidelné týždenné návštevy všetkých azylových zariadení⁸, ale aj právne zastupovanie v azylovom konaní, čo zahŕňa napríklad osobnú prítomnosť právnikov na pohovore so žiadateľom o azyl, ktorý trvá často niekoľko hodín. Mimovládne organizácie zamestnávajú právnikov, ktorí právnu pomoc poskytujú alebo spolupracujú s advokátmi. Bez výnimky ide o osoby, ktoré sa azylovému právu a poskytovaniu právnej pomoci venujú dlhé roky a majú za sebou desiatky prípadov žiadateľov o azyl, ktorých zastupovali pred migračným úradom alebo na súdoch.

Ich činnosť viedla k mnohým prelomovým rozsudkom krajských súdov alebo Najvyššieho súdu SR a výsledkom ich právnej pomoci boli desiatky poskytnutých doplnkových ochrán alebo udelených azylov. Mimovládne organizácie sú členmi viacerých špecializovaných právnických expertných skupín v oblasti azylov a migrácie a téme sa aktívne venujú nielen na domácom poli, ale aj v zahraničí. Nemyslím si, že na Slovensku existuje advokátska kancelária s porovnateľnou expertízou v azylovom práve, akú majú práve tieto mimovládne organizácie a ich právnici a právničky a spolupracujúci advokáti.

Podobná situácia je aj v oblasti zaistenia. Každý zaistený cudzinec je umiestnený v jednom z dvoch útvarov policajného zaistenia (Medvedov alebo Sečovce). Právnici z mimovládnych organizácií navštevujú každý útvar minimálne raz týždenne a rozprávajú sa s umiestnenými cudzincami. Následne pripravujú opravné prostriedky a zastupujú cudzincov v konaní pred súdmi. Aj oblasť zaistenia regulujú právne predpisy EÚ, obzvlášť dôležité sú ustanovenia návratovej smernice⁹, ktoré požadujú, aby členské štáty zabezpečili preskúmanie rozhodnutia o zaistení *ex officio* alebo na žiadosť dotknutého cudzinca.¹⁰ V Slovenskej republike nie je zavedený systém súdneho prieskumu rozhodnutia o zaistení *ex officio*, konanie sa môže začať len na základe opravného prostriedku podaného cudzincom.

Zaisteným cudzincom poskytovali právnu pomoc doteraz výlučne mimovládne organizácie prostredníctvom právnikov, právničiek a spolupracujúcich advokátov. Povinnosť Centra právnej pomoci poskytnúť bezplatnú právnu pomoc sa na zaistených cudzincov nevzťahuje. V rokoch 2011 a 2012 navštevovali oba útvary policajného zaistenia dve právničky Ligy za ľudské práva a dvaja spolupracujúci advokáti. Pre dokreslenie objemu takejto práce môžem spomenúť, že v roku 2011 sme 101-krát navštívili obe ÚPZC, právnu pomoc sme poskytli 165 cudzincom a podali sme 96 podaní na krajské súdy alebo Najvyšší súd SR. V 64 podaniach sme boli úspešní. V rámci právnej pomoci sa využili aj nemalé prostriedky na tlmočenie a vyhľadávanie a prekladanie informácií o ľudsko-právnej situácii v krajinách pôvodu cudzincov, ktoré sú dôkaznými prostriedkami.

Mimovládne organizácie boli aktívne aj pri tvorbe zákonov. Napríklad v roku 2011, kedy sa pripravoval nový zákon o pobyte cudzincov, aj v roku 2012, kedy sa zákon novelizoval. Na základe praktických skúseností mimovládne organizácie presadili viacero pozitívnych zmien týkajúcich sa zaistenia. V roku

7 Na Slovensku tradične poskytujú právnu pomoc najmä tri mimovládne organizácie, ktoré pomáhali budovať azylový systém na Slovensku spoločne s migračným úradom a Úradom Vysokého komisára OSN pre utečencov („UNHCR“). Ide o (abecedne) Ligu za ľudské práva, Spoločnosť ľudí dobrej vôle a Slovenskú humanitnú radu. Od roku 2005 sú projekty týchto organizácií podporené z prostriedkov národného Európskeho fondu pre utečencov, vrátane právnej pomoci.

8 Záchytný tábor Humenné, Pobytový tábor Opatovská Nová Ves, Pobytový tábor Rohovce

9 Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2008/115/ES zo 16. decembra 2008 o spoločných normách a postupoch členských štátov na účely návratu štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí sa neoprávnené zdržiavajú na ich území

10 Čl. 15 ods. 2 a 3 návratovej smernice

roku 2011 vydala Liga za ľudské práva prvú (a doteraz jedínú) právnu analýzu zaistenia v Slovenskej republike, ktorá obsahuje aj prehľad najvýznamnejších judikátov súdov.¹¹ Aj v tejto oblasti teda boli a sú tradične aktívne mimovládne organizácie, ktoré sa téme venujú dlhodobo a na odbornej úrovni.

ČO PRINIESLA ZMENA ZÁKONA O ADVOKÁCIÍ?

Takto systém právnej pomoci fungoval až do 31. decembra 2012. Od 1. januára 2013 už môžu žiadateľov o azyl alebo zaistených cudzincov zastupovať v konaní pred súdmi len advokáti. Spôsobila to novela zákona o advokácii¹² účinná od 1.1.2013.

Podľa pôvodného textu novely¹³, ktorý bol predložený do medzirezortného pripomienkového konania, sa mala rozšíriť pôsobnosť Centra právnej pomoci aj na poskytovanie bezplatnej právnej pomoci v konaní o zaistení. Zároveň sa navrhla aj zmena ustanovení o občianskom zastúpení¹⁴ tak, aby v konaní o opravných prostriedkoch proti rozhodnutiam správnych orgánov mohli zastupovať účastníkov konania len advokáti. Zaujímavé ale je, že podľa zverejneného textu pôvodného návrhu novely, sa táto zmena *nemala týkať konaní o opravných prostriedkoch* proti rozhodnutiam správnych orgánov, ktoré sú upravené v *tretej hlave piatej časti OSP*, ale „*tretej časti piatej hlavy OSP*“. Podľa pôvodného textu teda malo ísť o niektoré osobitné konania, ako napríklad dedičské konanie.

Po ukončení medzirezortného pripomienkového konania a schválení návrhu novely vládou SR a odoslaní do parlamentu, už ale predmetný text obsahuje vymedzenie v znení „*tretia hlava piatej časti OSP*“, teda odkaz na ustanovenia, podľa ktorých sa postupuje v konaní o azyle a v konaní o zaistení pred súdmi.¹⁵

Premýšľať nad tým, či išlo o zámer alebo o chybu je už zbytočné. Zarážajúce je, že napriek významu a dopadu (finančnému aj personálnemu), ktoré navrhované zmeny majú na celý doterajší systém poskytovania pomoci žiadateľom o azyl a zaisteným cudzincom, neboli tieto zmeny a ich následky (napríklad kto vyčlení finančné prostriedky potrebné na nárást prípadov poskytnutia právnej pomoci advokátmi, ktorá je drahšia ako projekty právnej pomoci mimovládnych organizácií) vopred konzultované s aktérmi, ktorí denne pôsobia v tejto oblasti. Ak by sa aj v čase medzirezortného pripomienkového konania o navrhovanej zmene dozvedeli, portál právnych predpisov by ich informoval len o tom, že predmetná novela na zastupovaní nič nemení.

O nesystémovosti svedčí aj to, že v čase, kedy bola novela pripravovaná a prijímaná, vyhlásilo Ministerstvo vnútra SR, pod ktorého gesciu patrí oblasť azylu a migrácie, výzvu na predkladanie projektov v rámci národného Európskeho fondu pre utečencov na obdobie od 1. januára 2013, kde ministerstvo veľmi podrobne špecifikovalo požiadavky pre poskytovanie právnej pomoci mimovládnyimi organizáciami bez toho, aby reflektovali požiadavku na zvýšenie objemu finančných prostriedkov potrebných pre zastupovanie advokátmi v konaní pred súdmi. Zároveň bola vyhlásená výzva na predloženie projektov v rámci národného Európskeho fondu pre návrat, ktorý sponzoroval právnu pomoc zaisteným cudzincom. Tentoraz však výzva podporu právnej pomoci neobsahovala, napriek tomu, že táto aktivita je uvedená v Ročnom programe 2012, ako aj v ukazovateľoch výstupov fondu. Podľa vysvetlenia ministerstva vnútra mala byť právna pomoc v budúcnosti zabezpečená prostredníctvom Centra právnej pomoci.

Parlament sa ale s predstavami ministerstva vnútra nestotožnil a neschválil rozšírenie právomoci Centra právnej pomoci na konanie o zaistení s odôvodnením, že Centrum nemá dostatočnú finančnú ani personálnu kapacitu na vykonávanie tejto agendy. Zároveň bolo ponechané znenie, ktoré pripúšťa zastúpenie cudzincov v týchto konaniach len advokátmi.¹⁶

V konečnom dôsledku tak nastala zaujímavá situácia. V prípade žiadateľov o azyl sa budú musieť vynaložiť oveľa vyššie finančné prostriedky na bez-

11 Mittelmannová, M., Številová, Z., „Zaistenie a alternatívy k zaisteniu v Slovenskej republike. Národná správa.“ Bratislava, Liga za ľudské práva, November 2011, ISBN 978-80-971002-1-6

12 Zákon č. 586/2003 Z.z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov

13 Návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, zverejnený na Portáli právnych predpisov dňa 17.7.2012

14 §27 Občianskeho súdneho poriadku

15 Vládny návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, zverejnený na Portáli právnych predpisov dňa 22.8.2012

16 Čl. II., ods. 1 zákona 335/2012 ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony)

platnú právnu pomoc pred súdom ako doteraz, pričom nie je jasné, kto konkrétne bude tieto náklady znášať – európske fondy alebo ministerstvo spravodlivosti prostredníctvom Centra právnej pomoci? Výdavky štátu stúpnu aj v prípade procesného úspechu, keďže advokát si môže uplatniť nárok na náhradu trov konania, k čomu v prípade zastúpenia právnikmi mimovládnych organizácií nedochádzalo. Či a kde tieto prostriedky štát v čase hospodárskej krízy nájde, je otáznne.

V prípade zaistených cudzincov ale štát úplne zlyhal. Keďže ministerstvo vnútra nevyhlásilo výzvu na projekty právnej pomoci zaisteným cudzincom a spoľahlo sa neistý výsledok legislatívneho konania a prechod kompetencie na Centrum právnej pomoci, od 1. januára 2013 nechodí do útvaru policajného zaistenia poskytovať právnu pomoc nikto. Zaistených cudzincov ponechala Slovenská republika bez akejkoľvek právnej pomoci. Podľa našich informácií im policajti poskytujú zoznam advokátov s telefónnymi číslami, ktorým môžu zavolať a na vlastné náklady sa snažiť zabezpečiť si právnu pomoc. Cudzinci tak môžu dúfať len v priazeň osudu a dobrú vôľu nejakého advokáta, ktorý bude merať cestu do útvaru na vlastné náklady, zaplatí tlmočníka a bude sa nádejať procesného úspechu s neistou vidinou následného uplatnenia trov. O zlepšení prístupu k právnej pomoci a o „zvýšení garancie práv cudzincov“, ako tvrdilo ministerstvo spravodlivosti, sa zjavne nedá hovoriť.

Hovoriť sa ale dá o predpoklade zvýšenia počtu cudzincov, ktorí budú stabilne umiestnení v útvaroch policajného zaistenia. Tieto v roku 2011 a 2012 takmer zivali prázdnotou, čo bol pravdepodobne aj dôsledok účinnej právnej pomoci poskytovanej mimovládnyimi organizáciami. Stav v oboch zariadeniach dlhodobo klesal, až sa dostal takmer na polovicu predchádzajúcich hodnôt¹⁷, pričom kapacita oboch zariadení je niekoľkonásobne vyššia a počet policajtov prítomných počas jednej smeny nezriedka prevyšuje počet zaistených cudzincov. Situácia sa v dohľadnej dobe ale zrejme zmení a nebudeme sa teda musieť obávať ďalšieho zbytočného mŕňania štátnych prostriedkov na prevádzku dvoch poloprázdnych zariadení.

Predpokladať tiež môžeme sťažnosti cudzincov smerujúce na Európsky súd pre ľudské práva z dôvodu nezabezpečenia prístupu k súdu, ktoré môžu byť úspešné a stáť Slovensko ďalšie peniaze na finančnom odškodnení sťažovateľov.

Vzhľadom na to, že najmä v prípade zaistených cudzincov došlo k výraznému zhoršeniu prístupu k právnej pomoci, doslova k jej znemožneniu, musíme dúfať, že ministerstvo vnútra nájde spôsob, ako čo najskôr túto situáciu vyrieši, najmä s prihliadnutím na to, že existujú finančné prostriedky, ktoré bolo a je možné na právnu pomoc uvoľniť. Dňa 14.1.2013 zaslala Liga za ľudské práva ministerstvu vnútra otvorený list, ktorým vyzýva na riešenie tejto situácie. ■

17 V prvom polroku 2012 sa v oboch útvaroch nachádzalo spolu len 72 cudzincov, v porovnaní s rovnakým obdobím v r. 2011, kedy bolo spolu umiestnených 139 cudzincov.

Kritický štvrtročník

ISSN 1338-4864

Evidenčné číslo na MK SR EV 4413/11

Centrum pre výskum etnicity a kultúry

Klariská 14, 811 03 Bratislava

tel.: (+421 2) 54 63 06 77

e-mail: info@cvek.sk

www.cvek.sk

Šéfredaktorka: Jarmila Lajčáková

Asistentka šéfredaktorky: Alena Chudžíková

Jarmila Lajčáková, Elena Gallová Kriglerová a Alena Chudžíková pôsobia v Centre pre výskum etnicity a kultúry ako výskumníčky.

Zuzana Številová pôsobí v Lige za ľudské práva ako právnička.

Štefan Ivanco pôsobí v Poradni pre občianske a ľudské práva.

Mediálny partner: SITA

Vychádza v rámci projektu Monitorovanie menšinovej politiky na Slovensku, ktorý podporil **Think Tank Fund Open Society Foundations**.

Grafická úprava a tlač: Renesans, spol. s r.o.

centrum pre výskum
etnicity a kultúry